

Evergrín nosztalgia

Hasítás. Huszonhat magyar író novellája a rockról.

Szerkesztette Békés Pál és Tóth Krisztina

Úgy tűnik, a tematikus antológiák korát éljük. A könyvesboltok kirakatai teli vannak az édesanyákról, jó borokról, legszebb magyar városokról szóló, és még ezernyi hasonló témához kapcsolódó válogatásokkal. Míg azonban ezek a gyűjtemények – tisztelet a kivételnek – dekoratív, keményborítós, ám unalmas kiadványok, amelyekkel a gimnáziumi osztályfőnököket szokás meglepni ballagáskor, addig a Magvető *Hasítás* című antológiája miatt még egy Nirvana-pólós, gitártokot cipelő tinédzser is hajlandó megállni néhány percig. Tóth Krisztina és Békés Pál ugyanis egy nagyszerű ötlet által vezérelve arra kért meg huszonhat kortárs író, hogy a rockról írjon szöveget a kötet számára – márpedig olyan téma ez, amelyről mindenkinek van véleménye, amelyről mindenkinek van valami vad emléke, és amelyről mindenki szívesen olvas. A cím nyomán feltámadó olvasói lelkesedést tovább fokozza a *Hasítás* bravúros borítója is: a könyv mint tárgy, egy bakelitlemezt formáz, és a fedőlap olyan együttesek nevével van teliróva, amelyeknek zenéje annak idején valóban ezen a hordozón terjedt el. A fél siker tehát már azelőtt garantált, hogy az olvasó fellapozná a könyvet – a hangszerek felhangolva, a nézőtér tele, sör mindenkinél van. A kérdés már csak az, hogy képesek-e valóban rockzenészhez méltóan zúzni kortárs íróink a színpadon...

Nos, mielőtt elsietném a válaszadást, megjegyezném, hogy nem volt olyan könnyű dolguk a felkérést elfogadó alkotóknak, nagyobb a tétje a feladatnak, mint gondolnánk. Adva van egy médiumötvözet, zene, szöveg, látvány mindig újrarendeződő kevercse: ezzel kellett valamit kezdeniük a vállalkozó kedvűeknek a nyelv médiumában. A nyelvében, melynek használata ezen a szinten bizony éppannyi profizmust igényel, mint a basszusgitáré – és a novellák egyike-másika a nyelvi ügyetlenkedés, a mondatok sutasága miatt válik kevésbé élvezhetővé. Persze, huszonhat szerző esetén a színvonal-ingadozás elkerülhetetlen. Nem is a heterogenitás zavart engem a *Hasítás* olvasása közben, sokkal inkább a vegyes szépírói teljesítmény mögött meghúzódó, nagyon is egységes meglátás arról, hogy mi a rock'n roll. Mert mi is? Izzadtság, félhomály, ritmus, amely úgy veszi birtokba a testet és a lelket, hogy közben mindenféle más időtapasztalatot kikapcsol. Vagy egy konkrét, történelmi időszakhoz kötődő szubkultúra, mely Magyarországon úgy a rendszerváltásig virágzott. Hogy egy újabb rock'n roll-definíciót idézzek fel: addig, amíg volt mi ellen lázadni. A *Hasítás* szerzői szinte kivétel nélkül a rock'n roll utóbbi, „történelmi” fogalmát érvényesítették írásaikban, melyek így a régi szép időkre való emlékezés újabb és újabb változatait megteremtve sorakoznak a

kötetben. Az emlékező attitűd a novellák szerkezetére is rányomja bélyegét, legtöbbjük retrospektív elbeszélés, oda-vissza tekintetés a főhős jelenlegi sanyarú sorsa, s a régi, Led Zeppelintől hangos gimnazista iskolabálok/házibulik/NDK-s nyaralások között. „Szívhasadás és evergrín nosztalgia” (17) – Balázs Attila kötetnyitó novellájának (*Számmörtájm*) ez a mondata mintha az egész könyv summája lenne, szerencsére azonban az írás a jól sikerültek közé tartozik: élvezetes, szlenget és pátoszt játékosan keverő szöveg a jugoszláv Janis Joplin iránt érzett, soha el nem múló szenvedélyről. A nosztalgiával azonban, ha evergrín is, érdemes óvatosan bánni: Kiss László írásában (*Bédekker*) például túl sok van belőle. Még a sörösdoboz is „nosztalgikusan sziszszent” (181), és mikor a békési metálosok ismét ellátogatnak a Szigetre, (mely, mellesleg visszatérő motívum a kötetben) természetesen arra ébrednek rá, hogy „Öregek vagyunk, dohogósak” (190). Grecsó Krisztián *The Toors* című elbeszélése épp azért válik a kötet egyik kellemes olvasmányélményt nyújtó darabjává, mert retrospektivitása ellenére sem akar mindenáron keserédes-filozofikus hangvétellő emlékművet állítani az egész hetvenes-nyolcvanas éveknek, plusz az első szerelemnek, plusz a fiatalságnak, plusz a házibuli intézményének, ehelyett „meglepetés-szerű és vidám”, akárcsak az azonos nevet viselő banda utolsó koncertje. A történet szerint az alföldi gimisekből álló The Toors annyira rossz, hogy az már jó: Grecsó felszabadultan él a sztoriban rejlő lehetőségekkel, a Toors lehangorlóan idióta számcímei és abszurd dalszövegei az underground rock leg-szebb hagyományait idézik fel. (Személyes kedvencem a *Szekszi Csokoládé*, de a *Horváthi bútorhetek* és a *Szopóreflex* címe

is sokat ígérő.) A múlt–jelen oppozícióra épülő novellák egyike Bárdos Deák Ágnes nyíltan önéletrajzi jellegű szövege, amelyben a nyolcvanas évek magyar undergroundjának prominens képviselője tulajdonképp nem tett mást, minthogy gyorsan összegezte, mi is történt vele húsz-harminc év alatt, és felsorolta, hogy közben kikkel találkozott. Nem tudni mért, de a dőlt betűkkel szedett „*barátunk, Demszky Gábor*” fordulat többször visszatér a szövegben, akárcsak az érfelvágás motívuma. Az a gond, hogy ami hatásos egy rockdívától a színpadon, az erőltetett önfelnagyító gesztussá válik az irodalmi szövegben – már *A rock’n roll Jeanne D’Arcja* címben is van valami komikus, akárcsak az Agnus Dei/Femme Fatale-féle önszcenírozásban.

Amennyiben – ahogy az a fentiekből is kitűnt – a rock mibenlétének meghatározása nehézségekbe ütközik, még inkább igaz ez a „rocknovellára”. Érdekes megfigyelni azt, hogy az antológia különböző szövegei milyen eljárások segítségével igyekeznek „rockirodalomként” pozícionálni magukat. Az egyik megoldás az, hogy a szerző egy az egyben egy létező rockegyüttesnek szenteli írását – ez jellemzi Esze Dórát is, aki Nirvana-rajongását élte ki a kötet egyik leggyengébb darabjában. Az biztos, hogy ez nem novella – talán inkább esszé, melyben töménytelen lábjegyzet és angol rockmagazinokból származó idézetek sokasága igyekszik hozzájárulni a távolságtartás illúziójához. A látszólag szenvtelen megfogalmazású mondatok azonban túlzásokba vagy közhelyekbe futnak ki, a rajongói attitűdre való reflektálatlanság és az ironia teljes hiánya teszi hiteltelenné a Nirvana és az ironia viszonyát taglaló sorokat. Esze Dórának magával a nyelv használatával is gondjai vannak: az „All in all

is all we are” Nirvana-sort úgy fordítaná, hogy „egyikünk sem több, mint mindent egybevetve”, és egy íráson belül sem tudja eldönteni, hogy most akkor „legnirvanább” vagy „legnirvanásabb”. (Persze, a kritikus objektivizmusa alól itt is kilóg a lóláb: jelen sorok írója úgy érzi, hogy a Nirvana ennél többet érdemelt volna...)

A „rocknovella” megközelítésének egy másik, gyakran alkalmazott módja az, hogy szerzőink intarzaszerűen építik bele novelláikba egy-egy jól ismert nóta szövegének sorait. Azért izgalmas ez a megoldás, mert jó esetben mintegy odacsempészi a zenét a befogadás élményébe: komor Pink Floyd-dallamok emléke kúszik elő abból, aki Békés Pál szívszorító történetét olvassa egy hétköznapi tragédiáról (*A Hold túloldalán*). Sajnos legtöbbször azonban a beidézett dalszövegek mintha csupán arra szolgálnának, hogy olyan írásoknak biztosítsák a „rocknovella” státust, amelyeknek egyébként nincs közüik a rockhoz, és vendégszöveggként nem igazán járulnak hozzá a jelentésalakításhoz. Tóth Krisztina merész, ám finom arányérzéssel megszerkesztett novellája egy „női tapasztalat”-antológiában valószínűleg a legerősebb darabok egyike lenne, itt azonban mégiscsak zavaró, hogy az írás akkor is tökéletesen működne, ha kitakarnánk a belehelyezett Doors-sorokat. Szerzőink nagy része az angol szavak fonetikus átírásán kívül azzal sem tudott mit kezdeni, hogy idegen nyelvű szövegtestet illesztett bele magyar nyelvűbe. Kivételt ez alól Bán Zsófia képez, akinek egy leszbikus szerelmi történet elbeszélése közben tett érzékeny megfigyelése magyarázta meg számomra azt, hogy a szerzők többsége mért ragaszkodott az eredeti szövegek eltorzított, magyaros kiejtést rögzítő változatához: „»A tankok kigördülnek, a Stones be-

gördül«, ez volt most a szlogen. Magyarul persze nem olyan blikkfangos. Roll out, roll in, Rolling Stone. Nyelvében él a nemzet. Vagy a mások nyelvében, ha a nemzetből épp mosogatórongyot csinálnak. Kengetnő. Szetisz feksön.” (*Egy este Erika nélkül* – 23)

A visszaemlékezés különböző alakzataival operáló szövegek között üde színfoltként jelenik meg az a néhány novella, amelyben az elbeszélő saját, jelenkori identitásának részeként beszél a zenéről, elkerülve így a rock hanyatlásával járó értékvesztés tematizálását. Podmaniczky Szilárd a *Képzelt riport*ban egy rockmítoszok sorozatát felidéző, közép-európai módon tragikomikus családtörténetet ad narrátora szájába, úgy, hogy annak „rockersége”, szubkultúrához való tartozása a szófordulatok szintjén is megmutatkozik: „A Manfred Mannt bevágtam a zaciba, ki nem állhatom azt a nyálas zenét. A Nazareth határeset, úgy gitározik a pasi, mint a szöcskefing” (238). Hasonló módon hozza létre az „ösdzsudászos” figuráját Dragomán György is a *Hevimetál*ban. Ez a remekbe szabott novella tényleg úgy szól, mint a *Painkiller*: „amikor először beraktam öcsém, a volkmenről leesett a szivacs öcsém, érted, leesett a fejhallgatójáról a szivacs, mer lelökte a hangerő, komolyan mondom, bazzeg” (60). Dragomán szövegének sikerül a maga médiumában színre vinni a metál esszenciáját. A szenvedélyes Judas Priest-rajongó hörli dévidzonos megdiscsöülésének szürrealisztikus történetét olyan nyelv beszéli el, amelyben a reflexzé váló szlenghasználat, a kérdések és felkiáltások refrénszerű visszatérése, a bravúros, sajátos ritmussal bíró mondat szerkesztés mind-mind ahhoz járul hozzá, hogy az olvasó végül az elbeszélővel együtt elégedetten így sóhajtson fel: „Ja bazmeg. Hevimetál” (68).

Szinte szimbolikus az, hogy mindkét szöveg esetén van címzettje a narrátor megnyilatkozásainak: *valakinek* mesélnek a rock viharvert harcosai. Az antológia legtöbb darabja azonban kizárja annak lehetőségét, hogy dialógus létesüljön az olvasó világa és a régi, igazi, élő rock n' roll között. (A harminc év alatti olvasó hiúságának ez olykor bizony derogál. Mert tudjuk, hogy biznissz lett a zenéből, hogy teljesen más érzés letölteni egy albumot az Internetről, mint határon átcsempészett nyugati bakelit hallgatni zárt ablakok mögött. Mégis – nincs-e valamiféle rokonság, leszármazási viszony a régi nagyok és a Kispál vagy a Tankcsapda között?) Gyakran ráadásul az volt az érzésem, hogy a rock itt csak jelölő, és jelöltje egy kor, amelynek legfőbb attribútumai: a csencselés az NDK-s árukkal, a harc a Rózsika néikkel, a „nehézateizmus”, a zenegépbe ejtett bélás, ésatöbbi, ésatöbbi. Ha a

Hasítás alcíme valami olyasmi lenne, hogy „*novellák a kései Kádár-korszakról*”, talán kisebb csalódás érte volna a magamhoz hasonló olvasót, aki a retro helyett zene és irodalom viszonyára lett volna kíváncsi. Amennyiben Garaczi címadó, gyengécske elbeszélését, sőt, a szövegek nagy részét – csak felsorolásképp: Kapecz Zsuzsáét, Salamon Andrásét, Kis Ottóét, és a sort még folytathatnám – vesszük figyelembe, ez a témamegjelölés minden bizonnyal indokoltabb lett volna. Nincs tehát zúzás, nincsenek húrszakasztó gitárriffek. Olyan jubileumi koncert ez, mint amilyenről Háy János is megemlékezik meglehetősen fáradt írásában. Szerzőink kiállnak, és nosztalgikus arckifejezéssel ráhelyeznek egy-egy lapát földet a rock'n roll sírjára. Pedig egy-ketten közülük azért majdnem feltámasztották.

(*Magvető, Budapest, 2008*)

